

مطالعه نظام‌های بهره‌برداری در مناطق چای‌کاری ایران

حجت‌اله علوی سالکویه (۱)، محمدکریم معتمد (۲) و وحیدرضا شادمند (۱) و علی‌رضا کاظم‌پور (۱)

۱- به‌ترتیب کارشناس ارشد و کارشناس، مرکز تحقیقات چای کشور، لاهیجان و ۲- استادیار دانشگاه گیلان، رشت

امروزه نظام‌های بهره‌برداری به‌عنوان محورهای اصلی فعالیت‌های مربوط به توسعه کشاورزی پایدار مطرح می‌باشند. پائین‌بودن عملکرد در واحد سطح، بالابودن هزینه‌های تولید و درآمد کم کشاورزان، از اثرهای انعکاسی نظام‌های بهره‌برداری موجود در کشور محسوب می‌شوند. فعالیت‌های چای‌کاری شمال کشور یکی از بخش‌های مهم کشاورزی است که بهره‌برداری آن نیز از امر مذکور مستثنی نمی‌باشد. در جامعه چای‌کاری حل مشکلاتی از قبیل؛ خرده مالکی، پراکندگی اراضی، عدم استفاده بهینه از منابع تولید و پایین‌بودن عملکرد بدون اصلاح و نهادینه‌شدن نظام بهره‌برداری مطلوب عملی نیست. به این منظور جهت شناسایی نظام‌های بهره‌برداری موجود در چای‌کاری کشور تحقیقی صورت گرفت. در این پژوهش ارتباط بین چندین متغیر مستقل (سن چای‌کاران، تحصیلات چای‌کاران، سطح زیرکشت و توپوگرافی مناطق کشت) با میزان عملکرد در نظام‌های مختلف شناسایی شده به‌عنوان متغیر وابسته مورد ارزیابی قرار گرفت. در این تحقیق، از آمارهای توصیفی و استنباطی (آزمون توکی) جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده گردید. نتایج حاصل از تجزیه واریانس داده‌ها و مقایسه میانگین‌ها بین متغیرهای سن، تحصیلات، سطح زیر کشت و توپوگرافی با میزان عملکرد محصول در نظام‌های دهقانی و تعاونی مشاع در سطح احتمال یک‌درصد معنی‌دار بود. در این متغیرها در دو نظام مذکور تفاوت عملکرد در بین سطوح دیده شد. در هر دو نظام گروه‌های سنی بالای ۵۰ سال و سطح زیر کشت بالای دو هکتار بیش‌ترین عملکرد محصول را داشتند. از نظر توپوگرافی مناطق مرتفع در نظام دهقانی و مناطق دشت در نظام تعاونی مشاع دارای بالاترین عملکرد بودند. درخصوص متغیر تحصیلات چای‌کاران، این متغیر فقط در نظام دهقانی اختلاف آماری معنی‌دار نشان داد. در این نظام به‌دلیل داشتن بافت سنتی، بالاترین عملکرد متعلق به چای‌کاران بی‌سواد بود. از سه نظام شناسایی شده در مناطق چای‌کاری (دهقانی، تعاونی مشاع و تجاری)، بیش‌ترین عملکرد با عنایت به ارزیابی متغیرهای مستقل مذکور متعلق به نظام تعاونی مشاع بود. این نظام طبق پژوهش انجام گرفته بهترین نظام بهره‌برداری مناطق چای‌کاری کشور است.

واژه‌های کلیدی: چای، نظام‌های بهره‌برداری، عملکرد و ایران.

مقدمه

در طول چندین دهه‌ای که از عمر محصول چای در ایران می‌گذرد، فعالیت‌های چای‌کاری در کشور با دو محدودیت طبیعی و نوع نظام‌های بهره‌برداری روبرو است. کشور ایران با داشتن حدود ۳۴ هزار هکتار باغ چای در مناطق شمالی کشور تقریباً نیمی از نیازهای چای خشک کشور را تامین می‌نماید (اخوت و وکیلی، ۱۳۷۷). امروزه طبق برآوردها و آمارها، میزان مصرف سرانه چای را تا ۱/۵ کیلوگرم بیان نموده‌اند (حسن‌پور، ۱۳۷۷). اگر مصرف سرانه چای با جمعیت

کشور (۷۰ میلیون نفر) ارزیابی گردد، نیاز واقعی چای خشک ۱۰۵ هزار تن می‌باشد. نظر به میانگین تولید چای خشک از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۱ که ۴۹ هزار تن بوده‌است، نیاز به جایگزینی سالانه ۵۶ هزار تن چای خشک می‌باشد (ادهم، ۱۳۸۲). این تحقیق، در راستای اهداف کلی؛ مطالعه نظام‌های بهره‌برداری مختلف در مناطق چای‌کاری شمال و انتخاب الگوی مناسب بهره‌برداری درصدد پاسخ‌گویی به فرض‌های ذیل بود: الف) در نظام‌های مختلف بهره‌برداری عملکرد با سن چای‌کاران مرتبط است. ب) بسته به تحصیلات بهره‌برداران و نوع نظام حاکم میزان عملکرد محصول متفاوت می‌باشد. ج) بین عملکرد و سطح زیر کشت در نظام‌های مختلف ارتباط وجود دارد. د) در مناطق مختلف توپوگرافی میزان عملکرد در نظام‌های مختلف متفاوت است.

مواد و روش‌ها

در این تحقیق جهت نیل به اهداف کلی پروژه، از دو روش مطالعه کتابخانه‌ای و تحقیقات میدانی استفاده شد. ارتباط بین متغیرهای مستقل (سن، تحصیلات، سطح زیر کشت و توپوگرافی) با میزان عملکرد چای در نظام‌های مختلف بهره‌برداری شناسایی شده به‌عنوان متغیر وابسته مورد ارزیابی قرار گرفت. پس از جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی، جداول توزیع فراوانی، درصد و میانگین داده‌ها تهیه و از آمار استنباطی (آزمون توکی) ارتباط بین متغیرها تجزیه و تحلیل گردید.

جامعه آماری این تحقیق مناطق مختلف چای‌کاری استان‌های گیلان و مازندران بود. براساس ویژگی‌های اقلیمی و تفاوت‌های فرهنگی به سه منطقه (بخش غربی شامل شهرستان‌های رشت، فومن و شفت؛ بخش مرکزی شامل شهرستان‌های سیاهکل، لاهیجان، لنگرود، املش و رودسر؛ بخش شرقی شامل شهرستان‌های رامسر و تنکابن) تقسیم‌بندی شد. سپس از نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای بهره‌گرفته شد. با استفاده از فرمول کوکران (سید عباس‌زاده، ۱۳۸۰)، حجم نمونه‌ها جهت توزیع پرسش‌نامه و جمع‌آوری داده‌ها تعیین گردید. سپس با حضور کارشناسان پروژه، پرسش‌نامه‌ها توزیع و تکمیل گردید.

نتایج و بحث

نتایج حاصل از تجزیه واریانس داده‌ها و مقایسه میانگین‌ها بین متغیرهای سن چای‌کاران، تحصیلات، سطح زیر کشت و توپوگرافی مناطق چای‌کاری به‌عنوان متغیرهای مستقل با میزان عملکرد محصول به‌عنوان متغیر وابسته در نظام‌های بهره‌برداری دهقانی و تعاونی مشاع نشان داد که تفاوت آنها در سطح احتمال یک‌درصد معنی‌دار است. در این متغیرها در دو نظام مذکور تفاوت عملکرد در بین سطوح دیده شد. در خصوص متغیر تحصیلات چای‌کاران، این متغیر فقط در نظام دهقانی اختلاف آماری معنی‌دار نشان داد. سایر نتایج حاصل از تحقیق به شرح ذیل می‌باشد:

الف) در نظام‌های دهقانی و تعاونی مشاع افراد بالای ۵۰ سال به‌دلیل داشتن انگیزه، دلبستگی و تجربه لازم دارای بیش‌ترین عملکرد در بین گروه‌های سنی بودند. ب) بین گروه‌های تحصیلی، تنها در نظام دهقانی تفاوت عملکرد وجود داشته و بیش‌ترین عملکرد مربوط به گروه سنی بی‌سوادها بود. تحصیل‌کرده‌ها به‌دلیل داشتن نیازهای متنوع، برآورده‌نشدن نیازهای آنان در جامعه چای‌کاری و توسعه بطنی مکانیزاسیون در باغ‌های چای که باعث گردیده مدیریت

مزرعه به صورت سنتی اداره شود، نقش موثری در روند تولید بیش تر چای نداشته‌اند. ج) سطوح زیرکشت در دو نظام دهقانی و تعاونی مشاع تاثیرگذار بوده و عملکرد متفاوت آن‌ها در نظام دهقانی؛ به دلیل برداشت محصول به شیوه سنتی، غیراستاندارد و همچنین تحت تاثیر بودن میزان سطح زیرکشت است. در نظام تعاونی مشاع با توجه به ماهیت این نظام، به دلیل عدم مدیریت باغی واحد در بین بهره‌برداران (تعاونی‌های مشاع) و همچنین استفاده غیرهمگون از عملیات به زراعی، امکانات و تکنولوژی در آن بهره‌برداران، می‌باشد. د) نقش مناطق چای کاری بر میزان عملکرد محصول در دو نظام دهقانی و تعاونی مشاع تاثیرگذار بود. در نظام دهقانی مناطق مرتفع به دلیل دارا بودن ارتفاع که منجر به تعدیل درجه حرارت می‌گردد و همچنین زهکش‌های طبیعی و زاویه مناسب تابش نور خورشید؛ بیش ترین عملکرد را در بین سطوح داشتند. در نظام تعاونی مشاع مناطق دشت، به دلیل استقرار سیستم آبیاری تکمیلی (تحت فشار) نسبت به سایر سطوح دارای عملکرد محصول بیش تری بود.

در مجموع، با عنایت به ارزیابی متغیرهای پژوهش، از سه نظام رایج در مناطق چای کاری (دهقانی، تعاونی مشاع و تجاری)، نظام تعاونی مشاع دارای بیش ترین عملکرد بوده و بهترین نظام بهره‌برداران این محصول محسوب می‌شود.

منابع

- ۱- اخوت، م و وکیلی، د. (۱۳۷۷). چای (کاشت، داشت و برداشت)، انتشارات فارابی، تهران، ۳۰۶ص.
- ۲- ادهم، س. ع. (۱۳۸۲). چای از نگاه کشاورزی، صنعت و بازرگانی در ایران و جهان. انتشارات سخن گستر، مشهد، ۳۷۸ص.
- ۴- حسن پور، م. (۱۳۷۷). چای کاری و فن آوری چای. انتشارات دانشگاه گیلان، ۱۳۰ص.
- ۵- سید عباس زاده، م. م. (۱۳۸۰). روش‌های عملی تحقیق در علوم انسانی. دانشگاه ارومیه، ۵۰۹ص.
- 6- Anna, B., Csaba, K. and Ogier, J. P. (2000). Trade of the Hungarian Farms. University of Szeged, Department of Economic Geography, 6701 Szeged P. O. Box 650, Hungary.
- 7- Misra, S. R. (1992). Resource Use Efficiency in Tea Plantations. Journal Article, Agricultural Situation in India, 46 (11): 807-810.

Study on farming systems for tea growing areas of Iran

Hojatollah Alavi¹, Mohammad Karim Moatamed², Vahidreza Shadmand¹ and Alireza Kazempour¹

1- Respectively, M.A and B.Sc of Tea Research Institute of Iran, Lahijan. 2-

Ph.D, Guilan University, Rasht.

Abstract

At present productivity systems is one of the major activities which regard as sustained agricultural development. Low yield in unit area, high cost of production and farmers low income are counted as reflexive effects of productivity systems in country. Tea cultivation activities are one of the important parts of agriculture including productivity systems. In the tea society solving some problems like, small holders, land distribution, in proper use of production resources and low yield without amending and correcting productivity system is impossible. To identify productivity system in Iran this project was investigated. In this survey relation between some independent variant such as farmer's age, their education, plantation area and topography of land with yield in different systems were evaluated as a dependent variant. It is analyzed by descriptive and inference statistics (Toki test). The results showed that data variance analysis and mean comparison between age, education, area and topography with yield in rural systems and common cooperative were significant in 1% probability. In this variants between two mentioned systems yield difference among levels were observed. In both systems age groups above 50 years and tea cultivated area above two hectare (Ha) had the maximum yield. From topography point elevated area in rural system and flat land in common cooperative system had the maximum yield. For farmers education this variant only in rural system was significant. In this system because of traditional system maximum yield belonged to uneducated farmers. Among three identified systems in tea plantation (rural, common cooperative and commercial) maximum yield belonged to common cooperative system. According to our investigation, this system was the best productivity system in the tea plantations in Iran.

Key words: Tea, Productivity systems, Yield and Iran.